

A MENINGER

DEBATT OG IDEER

A Språket vårt

Per Egil Hegge

Per Egil Hegge er tidligere redaktør i Aftenposten og forfatter av flere bøker, blant annet om språk.

per.egil.hegge@aftenposten.no

Fratatt for mye

Bruker vi verbet «frata», må vi huske Klatremus' formaning i Thorbjørn Egners vise: Man må se seg for og passe på. «Frata» krever nemlig ikke bare objekt, men også indirekte objekt, det som i gamle dager het hensynsledd. Det står i dativ på de språk som har så pass mye av kasus-systemet i behold. For å klargjøre hva som er temaet i dag, bringer vi to eksempler: «Jeg fratar» er et meningsløst utsagn. «Jeg fratar ansvaret» er ikke brukbar eller gangbar norsk, det heller. Men sier vi «Jeg fratar ham ansvaret» blir det meningsbærende. Da er «ham» indirekte objekt, «ansvaret» er objekt i setningen – og vi skjønner hva det er snakk om.

Sunnmørsposten feiret sankthansaften med å se helt bort fra denne regelen. Da spares det en del plass, men selv sunnmøringer bør ikke drive sparsomligheten så langt, og slett ikke på en festdag. En mer rundhåndet leser meldte seg med denne trippelen fra sin lokalavis: 1) Møte med offentligheten fratar disse styrene fra å gjøre en god jobb. 2) Offentliggjøringen har fratatt de offentlige styrene til å tenke høyt.

3) Det personlige ansvaret for styremedlemmene er mindre enn i et aksjeselskap. Det fratar ikke ansvaret for å tenke på økonomi.

Siden artikkelen omhandler den måten helseforetakenes styre skal arbeide på, er det fristende å si at her er det for mye som er blitt amputert. Da står ikke setningene særlig godt. De bør lyde, i samme rekkefølge: 1) Møte med offentligheten fratar disse styrene muligheten til å gjøre en god jobb. 2) Offentliggjøringen har fratatt de offentlige styrene muligheten til å tenke høyt. 3) Det fratar dem (altså styremedlemmene) ikke ansvaret for å tenke på økonomi.

Preposisjonsbruken er en sak for seg. I de to første eksemplene mangler objektet; vi må ha inn «muligheten». I det siste mangler det indirekte objektet. Her må «styremedlemmene», ev. «dem» settes inn.

Folkeretten regulerer så vel krigføringen i Syria som Brexit. Den gjelder alt fra dagliglivets trivialiteter til hvordan vi skal sikre oss mot klimakatastrofe.

Ti teser om folkeretten

Kronikk

Geir Ulfstein
professor dr. juris
Universitetet i Oslo

Kort sagt: Folkeretten omfatter de fleste saksområder. Hva skal vi synes om dette rettssystemet? Følgende ti teser om folkeretten kan være et sted å begynne diskusjonen.

1. Folkeretten er en sekulær religion

Når Russland invaderer Krim og USA driver militære operasjoner i Syria, er det ofte folkeretten som brukes som kritikk. Det samme gjelder ved tortur og folke-mord. Folkeretten er målestokk for legitimiteten til internasjonale handlinger. Dette er ofte vel og bra.

Men folkeretten er en religion uten gud og ufeilbar pave. Innholdet kan derfor kritiseres, og det kan i visse tilfeller være riktig å bryte reglene. Folkeretten kan også tas for alvorlig, om den blir en hersketeknikk utøvd av systemets yppersteprester: folkerettsjuristene.

2. Statene er gode å ha

Stater får mye kritikk, ofte med rette. Den statlige suvereniteten kan hindre internasjonale inngrep for å beskytte befolkningen i et land. Suvereniteten kan også brukes til å nekte å inngå livsviktige avtaler, for eksempel om nedrustning eller miljø.

På den andre siden trenger vi statene i dagens verden. De er en forutsetning for effektiv gjennomføring av de internasjonale forpliktelsene som statene har gått med på – og statene er også nødvendige dersom nye forpliktelser skal inngås. Derfor stiller ikke folkeretten krav til respekt for demokrati og beskyttelse av menneskerettigheter for at en enhet skal anerkjennes som en stat. Og regimer som forbryter seg, fortsetter å representere vedkommende stat, slik som Assads

i Syria. Dette er en forutsetning for å få til bindende fredsavtaler. Hensynet til internasjonal stabilitet innebærer også at folkegruppers rett til selvbestemmelse, om det er for å danne en ny stat eller å slå seg sammen med en nabostat, bare anerkjennes i de ytterste unntakstilfeller.

3. Internasjonale organer er avgjørende

Vi trenger internasjonale organer for å utvikle folkeretten, overvåke at den blir overholdt, løse tvister, og håndheve reglene dersom de brytes. Vi har globale organisasjoner som FN, regionale organisasjoner som NATO, og mer spesialiserte organisasjoner som International Tropical Timber Organization. Veksten har de siste årene vært særlig sterk når det gjelder internasjonale domstoler. Vi har fått regionale menneskerettighetsdomstoler, Havrettsdomstolen, WTOs tvisteløsning, og den internasjonale straffedomstolen (ICC). Dette forandrer folkerettens karakter fra å være et horisontalt system bygd på frivillige avtaler mellom stater, til å få et mer vertikalt preg med internasjonale beslutninger.

Det er likevel langt igjen til en effektiv internasjonal styring. FNs sikkerhetsråd forhindrer ikke krig. Ingen organisasjon kan fastsette internasjonale klimareguleringer. Og vi er langt fra en internasjonal rettsstat hvor reglene blir effektivt håndhevet. Hvordan kan internasjonal beslutningsmyndighet øke, og hvor langt kan og bør man gå?

Økt makt til internasjonale organer stiller krav til at maktutøvelsen er under kontroll. Selvsagt har statene muligheter til å kontrollere ved å være representert i beslutningsorganer og gjennom budsjettstyring. Men de internasjonale organene utøver makt som ikke så lett lar seg kontrollere på denne måten. Og internasjonale domstoler skal pr. definisjon ha uavhengighet i sin dømmende funksjon. Så på den ene siden har internasjonale organer altfor liten makt til å løse verdens problemer. På den andre siden er det ikke avklart hvordan vi kan sikre demokratisk og annen kontroll av deres myndighetsutøvelse.

Norske soldater var i første rekke da NATO rykket inn i Kosovo i 1999. Operasjonen hadde ikke FN-mandat og er folkerettslig høyst tvilsom, med mindre man støtter seg på retten til humanitær intervensjon, skriver kronikkforfatteren.

4. Individene er på fremmarsj

Folkeretten er til for individene, ikke for statene. Det er lenge siden folkeretten bare var en rettsorden som ga statene rettigheter og plikter. I dag beskytter menneskerettighetene individenes fundamentale rettigheter. Individene kan også stilles til ansvar for de groveste forbrytelsene mot andre mennesker ved internasjonale straffedomstoler. Noen av de grunnleggende menneskerettighetene anses å ha en status som er høyere enn den øvrige folkeretten (jus cogens), og de kan gjøres gjeldende av alle stater ved brudd (erga omnes). Vi ser hva som er kalt en humanisering av folkeretten.

Men det oppstår nye spørsmål om hvem som skal gis rettigheter og plikter. Multinasjonale selskaper har beskyttelse gjennom investeringsavtaler som er inngått mellom statene. Men hvorfor skal de ha rettigheter, og ikke plikter, i folkeretten? Og hva med frigjørings- og opprørsgrupper, som den islamske stat (IS)? Det er få stater som ønsker at grupper som bekjemper dem, skal få rettigheter. Men hvordan kan man – om mulig – ansvarliggjøre slike organisasjoner og inngå forpliktende avtaler med dem?

5. Folkeretten er truet

Det har lenge vært en positiv utvikling i